

NAČRT ZA ADAPTACIJO »DOMINIKANSKE KASARNE« NA PTUJU ZA »SVILOTKALSTVO«²

Prispevek obravnava kratko obdobje od novembra 1923, ko so takratno cesarsko-kraljevo Dominikansko vojašnico zapustili zadnji vojaki, do leta 1928, ko je dr. Rinald Čulič objekt s pripadajočim zemljiščem prodal Mestni občini Ptuj. Načrt za adaptacijo Dominikanske kasarne na Ptuj za svilotkalstvo bo v letu 2024 star 100 let.

Ključne besede: Dominikanski samostan na Ptuj, gradbeni načrt za adaptacijo, svilogojstvo, svilarstvo, tkalnica in barvarna svile.

Svilogojstvo in svilarstvo sta bila na ozemlju današnje Slovenije razširjena več kot pol tisočletja, kasneje pa sta zaradi različnih vzrokov zamrla, s čimer je odšlo v pozabo tudi veliko znanja o njiju. Še danes pa lahko občudujemo stara drevesa murve – žive spomenike, katerih listje je bilo namenjeno za hrano gosenic udomačenih sviloprejk, *Bombyx mori* L. V letu 2018 je bil v Mariboru ustanovljen zasebni zavod Inštitut za svilogojstvo in svilarstvo, s tem pa postavljeni temelji za oživitev svilogojstva in svilarstva na Slovenskem. Leta 2019 smo doma, v Veliki Nedelji, vzgojili prvo skupino sviloprejk in zasadili večje število murv. Od takrat se nenehno učimo, poseben izziv pa predstavlja brskanje po preteklosti in iskanje ostankov, ki pričajo o dejavnosti ali vsaj idejah, vezanih na svilogojstvo in svilarstvo v naši bližnji okolici.

DOMINIKANSKI SAMOSTAN NA PTUJU

Območje Dominikanskega samostana na Ptuj leži na zahodnem obrobju srednjeveškega mestnega jedra. Z vzhodne strani ga zamejuje t. i. Sončni park, s severne in z zahodne srednjeveško obzidje, z južne strani pa obzidje oziroma rob terase nad reko Dravo. V srednjem veku je samostan predstavljal skrajni zahodni rob mesta in je stal neposredno ob zahodnih mestnih vratih.³

Zgodovina Dominikanskega samostana se začne leta 1230, ko je bil samostan ustanovljen. Kaj natančno je bilo na ozemlju, ki ga je Matilda, vdova Friderika III. Ptujskega, leta 1230 darovala za samostan, ni znano, predvideva pa se, da so tu že stali najmanj trije objekti, in sicer t. i. Matildin dvor, ki je bil podkleten in je imel tudi zunanji vhod v kletne prostore, zahodni trakt in objekt na mestu kasnejše cerkve. Z ustanovitvijo samostana so se začela obsežna gradbena dela. Že v sredini 13. stoletja je bila samostanska cerkev deležna prve večje prenove, izgradnje dolgega gotskega kora. Sledile so prenove po požaru v letu 1302. Zaključek tega obdobja predstavlja izgradnja grobnice Friderika IX. Ptujskega, ki je umrl leta 1438. Samostan je bil po 555 letih delovanja razpuščen leta 1785. Za tem je kompleks najprej zasedla vojska, ki si je v njem med drugim uredila bolnišnico ter zapore. Po odhodu vojske je v samostanu svoj prostor dobil pokrajinski muzej, delno pa je bil namenjen tudi za stanovanja. Danes je v celoti

1 Katarina Vaupotič, dipl. etologije in kulturne antropologije (UN).

2 Prispevek nosi naslov po gradbenih načrtih iz leta 1924.

3 Lazar, 2021.

obdan z različnimi objekti, nastalimi v bližnji preteklosti.⁴

OBDOBJE 1923–1928

Leta 1923 se je Ministrstvo vojske in mornarice Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev odločilo, da Dominikansko vojašnico proda in jo, »28. februarja 1923, ponudilo Mestni občini Ptuj za 1.986.702,38 kron.« O poteku pogajanj nam viri ne povedo, vendar so morala biti neuspešna, saj je dalo ministrstvo Dominikansko vojašnico z izklicno ceno 1.358.486 dinarjev na javno dražbo, ki je bila 5. decembra 1923 v pisarni Komande mesta Maribor. Koliko je bilo zainteresiranih kupcev na dražbi, ni znano. Oddelek za prosveto in vere Pokrajinske uprave za Slovenijo je mestnemu magistratu Ptuj 10. januarja 1924 sporočil, da je bila vojašnica prodana odvetniku iz Beograda Rinaldu Čuliću.⁵ V dopisu so zaprosili da se, »*k vsaki komisiji, tičoč se kake prezidave ali adaptacije te stavbe, povabi notarskega kandidata g. V. Skrabarja (gospoda Viktorja Skrabarja – op. a.) kot zastopnika spomeniškega urada*«⁶.

Dr. Rinald Čulić je z vlogo, z dne 25. april 1924, zaprosil pri okrajnem glavarstvu v Ptuj, ob predložitvi načrtov in tehničnega poročila, za dovoljenje prezidave bivše dominikanske vojašnice v Ptuj, v tovarno za tkanje in barvanje svile. Ohranjen gradbeni načrt, ki so ga v začetku leta 1924 izdelali na Dunaju, sestavljajo štirje deli:

1. Načrt za adaptacijo »Dominikanske kasarne« v Ptuj za »svilotkalstvo«, kjer je izrisan tloris celotnega samostana s pripadajočimi objekti/zemljiščem v prerezih AB, CD, GH, JK, LM, NO v merilu 1 : 1440, izdelan 3. februarja 1924;⁷

2. Načrt za adaptacijo pritličja je v merilu 1 : 100, na njem pa so izrisani stanovanje za zaposlene v tovarni, tkalnice, delavnica za raztegovanje, hidrant, glavni in zasilni izhod, moške in ženske sanitarije, transportne poti, vhod v klet, vestibul. Na načrtu je tudi barvna legenda, ki velja tudi za načrta adaptacije 1. in 2. nadstropja. Različne barve označujejo, kateri deli ostanejo nespremenjeni (siva), kateri se podrejo (rumena), novi zidovi so označeni z rdečo, železobetonski z zeleno, modra označuje adaptacijo ali nove stopnice, modro-siva tkalnice, temnomodra prevode in rjava les; izdelan 11. februarja 1924;⁸

3. Na načrtu za adaptacijo 1. nadstropja v merilu 1 : 100 vidimo prihodnja stanovanja za zaposlene in ravnatelja tovarne, tkalne dvorane in prostor za mojstre; izdelan 8. februarja 1924;⁹

4. Načrt za adaptacijo 2. nadstropja v merilu 1 : 100, kjer je predvidena velika tkalna dvorana, izdelan 11. februar 1924.¹⁰

Okrajno glavarstvo je 10. maja 1924 odredilo komisijski ogled in razpravo na kraju samem. Načeloma ni bilo v »*obratno-stavbnem, sanitetno-policijskem ali kakem drugem javnem oziru prednešenih ugovorov proti dovolitvi prezidave vojašnice v tovarno po predloženih načrtih*«.¹¹

4 Prav tam.

5 Kolar, 2002.

6 SI_ZAP/0005 MOP, škatla 261, spis 52/1924.

7 SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava, P10, ovoj 807.

8 Prav tam.

9 Prav tam.

10 Prav tam.

11 SI_ZAP/0005, MOP, škatla 261, spis 52/1924.

Vendar pa je prosvetni oddelek za Slovenijo z odlokom z dne 7. april 1924 postavil določene pogoje, pod katerimi se dovoli prezidava dominikanske vojašnice (ohranitev fasade cerkve in ustrežna ohranitev oziroma ureditev ostale fasade nasproti trga, ohranitev križnega hodnika v parterju, ohranitev refektorija, ohranitev severnega križnega hodnika v I. nadstropju, ohranitev dveh gotških lokov v cerkvi, nespremenjene notranje stene križnega hodnika, stranišča naj se ne nameščajo na njegovem dvorišču, tovarniški dimnik naj bo nameščen za cerkvijo, da ne bo preveč viden z mestne strani, morebitne arheološke najdbe je treba brez odškodnine odstopiti muzeju).¹² O postavljenih pogojih je potekala razprava že ob ogledu; ugotovljeno je bilo, da vsem zahtevam ne bo moč ustreči, saj bi s tem novo nastajajoče podjetje utrpelo škodo na račun precejšnjega zmanjšanja delavnic, ki pa bi morale biti ravno za tovarno svile večje. Ugotovljeno je bilo tudi, da predloženi načrt ne zadostuje, temveč je treba (v določenem času 6 tednov) predložiti še statični izračun za stropno konstrukcijo, načrte za strojne naprave, parni kotel, centralno kurjavo, električno in vodno napeljavo ter ostalo notranjo opremo prihodnjega podjetja. K temu je bilo treba dodati še predviden prostor za oddih delavcev, prostor za garderobo, prostor za umivanje ter ločena stranišča za moške in ženske. Glede na razgovore je bilo odločeno, da se, ob upoštevanju pogojev, lahko začnejo dela, dovoljenje pa preneha v roku enega leta, če se dela ne začnejo z rokom pravnomočnosti odloka.¹³

Kakor izvemo iz korespondence med dr. Rinaldom Čulićem in Mestno občino Ptuj, do realizacije projekta ni prišlo. O dogajanju so poročali tudi tiskani mediji:

Jutro je 13. februarja 1926 poročalo: »Dominikanska vojašnica v Ptujju je zopet na razpolago. Kakor znano, je pridobil to vojašnico od vojnega erarja neki konzorcij v Beogradu, ki jo je nameraval preurediti v tekstilno tovarno. Industrijska kriza, ki vlada pri nas, in pa mogoče tudi odpor sedanjega sistema proti ustanavljanju tovarn na severni meji naše države, sta žalibog projekt za vedno pokopala. Nastane ponovno vprašanje, kako se naj obširna in trdno zidana stara vojašnica koristno uporabi. Da bi se bivšega dominikanskega samostana zopet polastili menihi, gotovo ni želeti, ker imamo že sedaj v tem kraju dovolj konkurence med kapucini in minoriti. Sprožila se je misel, da bi mestna občina pridobila poslopje in ga adaptirala za zasebna stanovanja. Ptujski Slovenci potrebujejo nujno za svoje prireditve veliko dvorano. Do sedaj smo navezani še vedno na nemški Društveni dom. Sokol potrebuje svojo telovadnico. Muzejsko društvo nima dostojnih prostorov za svoje zbirke. Za vse to bi bilo v dominikanski kasarni prostora dovolj, primanjkuje nam samo denarja.«¹⁴

Slovenec se je 16. februarja 1926 razpisal o usodi »dominikanske vojašnice« in postavil mnogo vprašanj: »Dominikansko vojašnico je kupil od vlade pred leti konzorcij industrijcev, ki je mislil ustanoviti tam tekstilno industrijo, a ne vemo, zakaj tega ni storil. Ali so vsahnili denarni viri ali pa je bila centralna vlada podjetju nenaklonjena. »Jutrov« dopisnik ponuja v zadnji sobotni številki dominikansko vojašnico mestu v nakup, češ, da bi se na ta način odpomoglo stanovanjski bedi in bi dobila društva tam svoje prostore, predvsem Muzejsko društvo in Sokol. Besedo imajo pri tem pač v prvi vrsti ptujski davkoplačevalci, potem pa je treba pomisliti, da tudi druga društva nimajo

12 SI_ZAP/0005 MOP, škatla 261, spis 52/1924.

13 Prav tam.

14 *Jutro*, 13. 2. 1926.

svojih prostorov, kakor Orel in Svoboda. Mesto bi res še potrebovalo hiš — za šole in stanovanja. Ali bi pa dominikanska vojašnica ustrezala namenom takih poslopij? Ali bi iz starega samostanskega poslopja mogli napraviti moderno šolsko poslopje in moderna, higieni odgovarjajoča stanovanje? In koliko bi to stalo? Mesto ima še veliko drugih gospodarskih nalog. V načrtu je vodovod, kanalizacija itd. Kaj je za sedaj bolj potrebno? Dobro je, da se taka vprašanja javno razpravljajo.«¹⁵

Jutro, dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko, je 18. februarja 1926¹⁶ še poročal, da je Dominikanska vojašnica naprodaj.

*Slovenec*¹⁷ je 23. julija 1926 poročal, da so si občinski odborniki ogledali dominikansko vojašnico, na prihodnjih sejah pa bodo sklepali o tem, ali naj se v prejšnji dominikanski samostan preseli muzej.

1. marca 1926 je dr. Rinald Čulić Mestno upravo Ptuj obvestil, da zaradi »nesredjene i nesigurne ekonomske a osobito novčane prilike na svetskem tržištu«¹⁸ opušča idejo o oblikovanju velikega podjetja za izdelavo svilenega blaga ter ponudil objekt s pripadajočimi zemljišči v odkup. Iz dopisov je razbrati, da je bila Mestna uprava Ptuj zainteresirana za nakup, saj je dr. Čulić 8. maja 1926 ponudil, da Dominikansko kasarno odkupijo za 1.300.000 din.

4. maja 1927 spomeniški konzervator France Stele piše Prosветnemu inšpektorju v Mariboru, da je

iz časopisnih poročil razbrati, da bo »4. junija 1927 na Ptuj javna dražba bivše dominikanske vojašnice«.¹⁹ Opozarja na pomembnost ohranitve »izrednega spomenika stavbarstva srednjega veka in zrelega baroka«, izjemen trud spomeniškemu varstvu pri ohranjanju poslopja v prvotnem stanju po prehodu v privatno posest in olajšanje, ko je »samo srečen slučaj očuval celoto pred uničenjem«.²⁰ Prosветni inšpektor prosi, naj priporoča mestnemu magistratu na Ptuj, da odkupi ta spomenik. Že 9. maja 1927 je Mestni magistrat Ptuj prejel predlog o ohranitvi bivše dominikanske vojašnice na Ptuj. V polnem obsegu se je priporočilom, 30. maja 1927, pridružilo Muzejsko društvo Ptuj.²¹

Jutro je takrat poročalo: »Prodaja Dominikanske vojašnice v Ptuj. Uradni list št. 47 z dne 30. aprila t. l. objavlja na zadnji strani razglas prostovoljne sodne javne dražbe dominikanske vojašnice v Ptuj, ki se vrši dne 4. junija t. l. ob 10. uri na licu mesta. Za zadevo bi se dalje ne zanimali, ako bi se za njo ne zanimali naši geologi, zlasti tudi urad za ohranitev zgodovinskih spomenikov. Mesto Ptuj slovi zlasti radi svoje zgodovine in radi starin, ki jih hrani širom Jugoslavije in tudi preko njenih meja, ter spada med zgodovinske relikvije tudi Dominikanska vojašnica, ki se ima dne 4. junija t. l. izdražbati. To stavbo, ki jo je po prevratu izpraznilo vojaštvo, je kupil pred tremi leti od vojaškega erarja dr. Rinaldo Čulić, odvetnik v Beogradu, ki je hotel tamkaj osnovati tekstilno tovarno. Naletel pa je na neke težkoče, ki so mu idejo onemogočile, vsled česar poslopje prodaja. Spomeniški urad v Ljubljani je že svoječasno nasprotoval ustanovitvi

15 Slovenec, 16. 2. 1926.

16 Jutro, 1926.

17 Slovenec, 23. 7. 1926.

18 SI_ZAP/0005 MOP, škatla 266, spis 273, leto 1926–1928.

19 Prav tam.

20 Prav tam.

21 SI_ZAP/0005 MOP škatla 266, spis 273, leto 1926–1928.

tovarne iz zgodovinske Dominikanske vojašnice ter je storil tudi sedaj potrebne korake, da zainteresira merodajne faktorje in javnost za ohranitev te zgodovinske relikvije. Zlasti se obrača ta urad potom prosvetnega oddelka vel. županstva mar. obl. (Velikega županstva mariborske oblasti – op. a.) na mestni magistrat ptujski in ga poziva, da odkupi omenjeni objekt in ev. nastani tamkaj svoj veliki in važen Ferkov muzej, s čimer bi šele prišel tudi muzej do svoje prave veljave. Zadeva je globokega značaja in bo gotovo uvidel važnost tega vprašanja tudi mestni svet, preden izgovori svojo zadnjo besedo o tej zadevi.«²²

Čez dva dni je sledila kratka novička: »Prihodnja seja mestnega sveta se vrši v soboto dne 21. t. m. Na dnevnem redu je tudi posvetovanje o eventuelnem nakupu Dominikanske vojašnice.«²³

Iz dopisov je razumeti, da občina finančno ni zmogla tega nakupa, zato je dr. Čulić zahtevan znesek znižal, 5. decembra 1927 je ta znašal 750.000 din. Mestna občina Ptuj se je pogajala naprej in mu 20. decembra 1927 ponudila 450.000 din.

V začetku januarja 1928 se je dr. Čulić obrnil na Mestni magistrat in v obširni obrazložitvi protestiral proti tako nizkemu znesku, saj je, kot je zapisal, zanj 5. decembra 1923 plačal 1.358.000 din, cene zgradb in zemlje pa v zadnjih treh letih niso utrpele takšnega padca. Ceno, ki jo je plačal ob nakupu, je znižal na polovico. V opisu je ponudil »zadnjo ceno« 550.000 din.²⁴ Dopisu je bilo priloženih 8 protokolov (cenitev za 8 objektov). Z novim dopisom, z dne 21. januarja 1928, je napovedal svoj prihod na Ptuj za 30. januar 1928 z

namenom končnega dogovora za prodajo.

30. januarja 1928 (datum podpisa pogodbe) je dr. Rinald Čulić prodal Dominikansko vojašnico Mestni občini Ptuj. Iz kupoprodajne pogodbe izhaja, da je bil objekt, s pripadajočim zemljiščem, prodan za 540.000 din.²⁵ Dovoljenje za vknjižbo lastninske pravice je Mestna občina Ptuj pridobila s sklepom Okrajnega sodišča na Ptuj, 21. aprila 1928.

Novica je bila objavljena tudi v *Slovencu*: »Dominikanska vojašnica v Ptujju pride v last ptujske mestne občine. Pogajanja za nakup z dosedanjim lastnikom dr. Čulićem, odvetnikom v Belgradu, so se te dni ugodno zaključila. Za občino je vodil razgovore g. gerent vi. tajnik M. (Mihael – op. a.) Zavadlal v sporazumu s celokupnim sosvetom. Na ta način ostane dominikanska vojašnica oziroma samostan z najlepšo cerkveno fasado v Sloveniji ohranjen. Ptujski muzej dobi v refektoriju dostojne prostore. V gimnazijskem poslopju, kjer je bil doslej muzej, se bodo adaptirali prostori za dva razreda, ki sta sedaj v Mladiki, tako da bo tam lahko s početkom prihodnjega šolskega leta obnovljen internat in gospodinjska šola za dekleta. Vrhutega se bo priredilo v dominikanski vojašnici lepo število stanovanj poleg že obstoječih. da se vsaj nekoliko omili stanovanjska beda, ki tudi našemu mestu ni prizanesla. Za ugoden potek te akcije gre vsa hvala g. gerentu Zavadlalu, ki je žrtvoval mnogo časa in truda za realizacijo tega načrta. Uverjeni smo, da bo novi mestni svet započeto delo nadaljeval z vso energijo.«²⁶

22 Jutro, 18. 5. 1927.

23 Jutro, 20. 5. 1927.

24 SI_ZAP/0005 MOP škatla 266, spis 273, leto 1926–1928.

25 Prav tam.

26 Slovenec, 3. 2. 1928.

SKLEPNE MISLI

Prostore Dominikanske vojašnice je občina namenila za muzej in stanovanja. Obnovitvena dela za nove muzejske prostore so potekala v poletnih mesecih leta 1928 in že čez nekaj mesecev se je muzej preselil v nove prostore. Slavnostne prireditve ob odprtju novih muzejskih prostorov so bile v začetku novembra 1928.²⁷

POVZETEK

Novembra 1923 so dominikansko vojašnico zapustili zadnji vojaki. Ptujčani so želeli samostan dobiti nazaj, vendar zaradi pomanjkanja denarja niso bili uspešni, zato je vojašnica prišla na dražbo. Samostan je bil prodan dr. Rinaldu Čuliću, odvetniku iz Beograda, ki naj bi prostore prilagodil potrebam tkalnice in barvarnice svile. Novi lastnik je predvideval mnogo prezidav in dozidav obstoječega stavbnega kompleksa, vendar je Prosvetni oddelek za Slovenijo v Ljubljani postavil svoje pogoje za prezidavo. Dokončni sklep o preureditvi prostora ni bil sprejet, saj Čulić ni predložil dodatne zahtevane dokumentacije, statičnih izračunov za stropno konstrukcijo prihodnje tovarne, načrtov za postavitev strojev, parnega kotla, centralne kurjave ter druge opreme. Projekt, verjetno tudi zaradi pomanjkanja financ, ni uspel. Leta 1926 je samostan odkupila občina in ga v dveh letih obnovila in preuredila v prostore za potrebe muzeja in stanovanj.

ARHIVSKI VIRI

- SI_ZAP/0005 MOP šk. 266, spis 273, leto 1926–1928.
- SI_ZAP/0005 MOP, šk. 261, spis 52/1924.
- SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava, P10, ovoj 807.

SPLETNI VIRI

- Časopis za zgodovino in narodopisje (1929), letnik 24, številka 3/4. Spletni vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-TRQ7XTNN>, 15. 11. 2023.
- Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko (13.02.1926), letnik 7, številka 36. Spletni vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-ET02B1U3>, 14. 11. 2023.
- Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko (18.05.1927), letnik 8, številka 117. Spletni vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-FR6ABBNE>, 14. 11. 2023.
- Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko (20.05.1927), letnik 8, številka 119. Spletni vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-OGE1QZ4N>, 14. 11. 2023.

- Jutro: dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko (05.02.1928), letnik 9, številka 31. Spletni vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-IFB593AJ>, 14. 11. 2023.
- Nataša Kolar, 2002, *Od Dominikanske vojašnice do muzeja*. Kronika (Ljubljana), letnik 50, številka 2, str. 185–195. Spletni vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-6FMWD0BF/?euapi=1&query=%27keywords%3dod+dominikanske+voja%c5%a1nice+do+muzeja%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25>, 15. 11. 2023.
- Evgen Lazar, Maja Janežič, Nika Veršnik, 2021, *Dominikanski samostan na Ptujju: Arheološke raziskave ob prenovi v letih 2011–2013*. Spletni vir: <https://www.zvkds.si/sl/knjiznica/dominikanski-samostan-na-ptuju>, 14. 11. 2023.
- Slovenec: političen list za slovenski narod (03. 02. 1928), letnik 56, številka 28. Spletni vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-20R44DZH/?euapi=1&query=%27keywords%3dslovenec%3a+politi%c4%8den+list+za+slovenski+narod%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&fyear=1928&page=2>, 15. 11. 2023.
- Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani (30. 04. 1927), letnik 9, številka 47. Spletni vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-SM9398XW/?euapi=1&query=%27keywords%3duradni+list+narodne+vlade+shs+v+ljubljani%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&fyear=1927&page=2>, 15. 11. 2023.